

Мира Душкова, доц. д-р
Русенски университет „Ангел Кънчев“

ХУДОЖЕСТВЕНИ АСПЕКТИ НА УТОПИЧНИЯ СВЯТ В РОМАНА „КРЪВ“ НА КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ

Резюме. Най-предвидимият анализ на „Кръв“ (1933) от Константин Константинов е романът да бъде представен откъм неговите социални, исторически, политически характеристики, да се търсят в него рефлексии върху българския XX век или проекции на реални личности. Настоящият анализ предлага различен поглед – текстът да бъде разгледан като произведение, в което могат да се открият художествени аспекти на литературната утопия. Подобна интерпретация позволява да бъде представен по-цялостно утопичният свят, описан в романа на Константин Константинов.

Ключови думи: „Кръв“ от Константин Константинов, роман, литературна утопия

Действието на романа „Кръв“ (1933) на Константин Константинов се развива през 20-те години на XX век и визира едно от най-трагичните събития от съвременната българска история – взривяването на черквата „Света Неделя“/„Свети Крал“. Художественото решение на Константинов е атентатът в романа да бъде извършен не в светия храм, а на гарата. Разбира се, писателят е знаел, че неговите съвременници безпроблемно ще разпознаят кои точно събития е имал предвид.

Провокативният наслов на панела „Българският исторически роман – наследство и актуални тенденции“ от научната конференция „Романът на историята“ предполага търсенето на по-различния поглед. С оглед на това настоящият доклад предлага нова интерпретация на „Кръв“ – като съвременен роман, съчетал в себе си черти на жанра утопия¹.

В литературознанието литературната утопия се разглежда като художествено произведение, съдържащо картина на идеалното общество, населено с щастливи хора, живеещи в условията на съвършено държавно устройство. Не са много българските изследователи, които спират вниманието си на проблемите на литературната утопия. Тек-

---

¹ Утопията (от гр.: οὐ – ‘не’ и τόπος – ‘място’, т. е. „не-място“ или „място, което не съществува“) изобразява един желан, съвършен свят, който е различен от реално съществуващия.

стът „Скандалът на утопията“ на Александър Кьосев представя „сложен, генеалогически конструиран наратив, който разказва за исторически разновидности, трансформации, тривиализации и разклонения на жанра, за вътрешно-жанрови полемики, при които се променят престижът, текстовите формати, перформативната енергия и социалното влияние на утопията“.² Росица Димчева и Цветана Хубенова съпоставят утопията със сатирата, като фокусът на изследване на Димчева е върху „Утопия“ на Томас Мор³, а при Хубенова – върху сатиричните романи на Ивлин Уо, Олдъс Хъксли и Джордж Оруел⁴. В книгата си „Политики на днешното“ Амелия Личева разглежда противопоставянето между утопиите и антиутопиите.⁵ Тъй като за настоящия анализ на романа „Кръв“ за нас бяха необходими теоретически постановки за жанровата характеристика на литературната утопия, се позовахме на двама руски учени, които представят особеностите на този жанр – Анатолий Ануфриев и Алфия Файзрахманова.

Една от важните характеристики на литературната утопия е критическото отношение към действителността. Цветана Хубенова посочва, че „утопията, чрез представянето на идеалния обществен ред косвено, а понякога и пряко, изобличава конкретната авторова действителност, която пречи на идеала“.⁶ В романа „Кръв“ персонажите (Деян Чавдаров, Вяра Добрева, Владимир Вихров) описват съвременния свят като стар, прогнил и престъпен, покрит с „мръсотии, трупани от векове“, част от „престъпен, прогнил строй“, в който живеят „скотове, гадове и едри и дребни потосмукачи“, по думите на художника Вихров. Комунистите правят социален анализ на действителността и се стремят да разрушат този свят, тъй като неговото време вече е свършило. Затова за персонажите, изповядващи комунистическата идея, е необходимо да го променят. Деян Добрев чувства, че новият свят е съвсем близо: „Ето, аз виждам това тъй ясно, че струва ми се, да простра ръка, и ще го докосна“ (с. 15)⁷. Деянов казва на Людскан, че те творят

---

² КЪОСЕВ, Ал. Скандалът на утопията. – *Пирон*, № 7, 1.01.2014: <https://piron.culturecenter-su.org>.

³ ДИМЧЕВА, Р. *Проблеми на теорията на сатирата*. София: Наука и изкуство, 1981, с. 105–120.

⁴ ХУБЕНОВА, Цв. *Сатиричните романи на Ивлин Уо, Олдъс Хъксли и Джордж Оруел*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1992.

⁵ ЛИЧЕВА, А. *Политики на днешното*. София: Сиела, 2010, с. 164–186.

⁶ ХУБЕНОВА, Цв. Цит. съч, с. 36.

⁷ Всички цитати са по второто издание на романа: К. КОНСТАНТИНОВ. *Кръв*. София: Хемус, 1946. Цитатите се дават с осъвременен правопис. Тук и по-долу след цитатите в скоби се посочва цитираната страница. Цитирам по второто издание, тъй като в него са направени повече от 50 промени: осъвременяване на думи, стилистични и синтактични промени. На практика

„ново съзнание“, „нов свят“. Младата лекарка Вяра Добрева (името на героинята се асоциира с вяра в доброто) се подготвя за „пречистен и прекрасен живот“ („Тя вярваше в онзи радостен празник“).

Според Алфия Файзрахманова една от характеристиките на литературната утопия е принципът на двоемирието – съществуването на реалния материален свят и на иреалния свят на мечтите.⁸ В „Кръв“ двоемирието е ясно очертано – между стария и новия свят, който трябва да бъде построен. Много отчетливо е разграничението между две различни общества, между две различни класи – ние и те. Това разделение ярко проличава в диалога между Чавдаров (осъзнаващ себе си като новатор) и Дрински (носител на идеята на старото, „буржозното“), както и в разговорите между Чавдаров и Радева, Соколова и Добрева и др. Противопоставянето се подчертава и посредством думите на Минчев: „Два свята един срещу други, и всеки да си знае мястото – там или тук“ (с. 21). Ние – това са новите хора, посветените, просветлените, които ще преустроят света, и вие/те – буржоата, хората от стария свят, които не могат да се променят. В „Кръв“ е активна още една противоположност: *nunc vs. tunc* (сега vs. тогава). *Nunc* е настоящият свят – прогнил, разпадащ се, нуждаещ се от коренна промяна. А *tunc* е новият, бъдещият свят, който ще бъде създаден. За Амелия Личева утопията „винаги е конструкт, разчитащ на фантазията, на представата за добро и справедливо бъдеще, на усещането за ред и справедливост“.⁹

В романа новият свят е поливалентен – всеки от героите го вижда по различен начин. Художникът Вихров го визуализира в материално-битов план. В бъдещия свят на новите хора ще принадлежат непознатите, несънваните неща за ядене и пиене и накитите от кристалните витрини. Мечтата му е да не се занимава с физическа работа и да бъде само свободен художник. Поетът Борис не е съгласен, че такива трябва да бъдат бляновете на „освободения човек“. Янко, млад идеалист, вижда проекцията си в бъдещето като червен авиатор, който ще обиколи целия свят, ще стигне до Индия и до Африка и ще се бори с колониалния империализъм. За македонца Кръстьо бъдещето пред-

---

то е непознато на съвременните читатели, тъй като третото, последно издание на романа от 1991 г. се печата по първото. Изданието от 1991 г. не отразява последната авторова воля. – Вж.: ДУШКОВА, М. Текстологични наблюдения върху първите две издания на романа „Кръв“ на Константин Константинов (1933 и 1946 г.). – В: 1946. *Между Царството и Народната република. Годината на прокомунистически прелом. Поетика на новия канон.* София: Кралица Маб, 2019.

⁸ ФАЙЗРАХМАНОВА, А. Типология жанра литературной утопии. – *Вестник Челябинского государственного университета*, 2010, № 13 (194). Филология. Искусствоведение. Вып. 43, с. 139.

⁹ ЛИЧЕВА, А. Цит. съч., с. 164.

ставява ритуален жест: „Помните ми думата, у Велес байрак со срп и чук яс пръв ке побия, момчиня!“ (с. 43).

Най-конкретен е новият свят за поета Борис Бисеров. За него бъдещият свят има име – Ливадия. Прочетеното във вестника съобщение, че царският дворец се превръща в летовище за литературните работници, завладява съзнанието на Борис. Ливадия се превръща в символ за поета, разкрива му възможностите как върху руините на старото може да се изгради новото.¹⁰ Младият поет, болен от туберкулоза, мечтае поне за месец да отиде в Крим, за да може да се лекува. Това не е само екзотичният източен свят, който ще възвърне здравето на младежа. Във въображението си Бисеров вижда идилична картина – кипариси, лозя, синьо-синьо море и топлите скали на Крим.

За утопичните произведения е характерно въвеждането на сакрално място. В романа „Кръв“ функцията на утопичното, сакралното пространство носи Ливадия. То е изградено върху стария свят и функционира с нови значения. От друга страна, ясната съотнесеност с природата и с представата за идиличност и хармоничност го откъсва от реалния свят с неговите конкретни урбанистични очертания. Превръща се в митологично място, в което царят вечността (кипарисът и лозата като свещени дървета, символи на безсмъртието), неизменността (чрез образа на скалата), но и промяната (морето като символ на възраждането и движението). Тук можем да открием различие с класическия утопичен свят, който е съвършен, замръзнал, непроменим.

Въпреки своята поливалентност в представения утопичен свят (с различна визия в съзнанието на всеки един от персонажите) лесно можем да разпознаем някои от идеите на социалистическо-комунистическата утопия: вярата на колектива в бъдещето, където ще цари свободата, идеята за равенството между хората и за достъпа до всички блага. От тази гледна точка можем да припознаем романа „Кръв“ не единствено като утопия, а като социална утопия.

При анализирането на утопията от особено значение е как тя ще бъде осъществена, с какви средства. Новият свят в „Кръв“ не може да бъде постигнат чрез „революция с ръкавици“, както казва аптекарката Цветана Соколова, активен член на партията. Асен Минчев също е против „полубуржоазните глупости“ за една „революция почти безкръвна“. Новият свят ще бъде построен от хора сурови и безпощадни.

---

¹⁰ При описанието на Ливадия интересен е цитатът „Оттуда виден и Кавказ!“, който е част от поемата „Мцыри“ на М. Лермонтов. От една страна, той е свързан с идеите за романтичната смърт (частта от поемата започва с думите „Когда я стану умирать...“) и с представите на поета, че гробът му ще се намира на красиво и възвисено място. От друга страна, цитатът може да се тълкува и като препратка към друго време, в което тогавашните луди глави са се борили с царщината.

Промяната, по думите на персонажите, трябва да дойде като жестока и кървава разплата, тя ще е грандиозна – като стихийен и кървав пожар. Тук можем да направим препратка и към поезията на Христо Смирненски, един от обичаните български поети от 20-те години на XX век, популярен с революционните си творби. В някои от стихотворенията му природните стихии и кървавият пожар са метафори на бунта, на революцията (вж. напр. „Карл Либкнехт“, „Към висини“, „Три години“, „Херолди на новия ден“ и др.). Бисера Дакова посочва, че „знакът на кръвта в романа обединява две твърде различни, дори полемизиращи помежду си визии за света: на септемврийската литература от 20-те години и на пролетарската поезия от 30-те. Връщайки се към трагическия патос на септемврийската литература, писателят сякаш минира безпределния оптимизъм на по-късната пролетарска поезия“.¹¹

Повечето герои говорят за бъдещето с патос, с тържествено-приповдигнати интонации, с клиширани понятия. Ето например думите на Цветана Соколова:

А-а! Каква пролет ще бъде, Минчев, каква кървава и радостна пролет!... И как ми е драго, че заедно ще участвуваме в това велико дело!... Така, рамо до рамо, към утрешния ден! Колко съм мечтала за това някога! (с. 52)

Тук освен клишетата велико дело, рамо до рамо, утрешен ден, нов свят, можем да говорим и за препратка към произведенията на септемврийските поети, които отъждествяват революцията с пролетта. В случая пролетта също се оказва един от кодовете за разчитане на новото, на очакваното, на обновлението, като промяната се свързва и със символиката на кръвта: „А-а! Каква пролет ще бъде, Асене, кървава и радостна пролет!... (Соколова, с. 52).

В романа са активни още няколко асоциации на революцията – с празника, с огъня и с кръвта: „Ще бъде стихийен и кървав пожар, онова, което се готви!“ (Чавдаров, с. 14); „Тя вярваше в онзи радостен празник на едно освободено от мъка човечество“ (Вяра Добрева, с. 35); „– Ето – тържествуващо пошепна тя, – това е само началото. Първите схватки. Езичета пламък – тук, там, оттатък...“ (Соколова, с. 52); „Фронтът е осигурен, циментиран с кръв и куршуми“ (Радев, с. 58); „Ето го – празникът, огнен и кървав...“ (размисли на Дойчинов, с. 87); „В името на какво, кажи... На някакъв неизвестен, фантастично прекрасен, утрешен ден, окъпан в кървите на днешния?“ (Дрински, с. 137). Един от символните аспекти на огъня е пречистването и възраждането. В този смисъл разрушението е с положителен знак. Кръвта символизира всички значения, свързани с огъня. Тя е носител на живота, но

---

¹¹ ДАКОВА, Б. Романът „Кръв“ между литературата и идеологията – проблеми на рецепцията. – *Летописи*, 1992, кн. 9-10, с. 193.

изтичащата кръв се асоциира и със смъртта. Обвързването на двата символа в романа напомня за жертвата, която ще бъде дадена, а от друга страна, виждаме и връзката с апокалипсиса (срв.: „Първият Ангел затръби, и се появи град и огън, смесени с кръв, и паднаха на земята; и третата част от дърветата изгоря, и всичката зелена трева изгоря“, Откровение на Свети Йоана Богослова, гл. 8: 7, и: „Всичко имаше някакъв червеникав отблясък – кръв и огън бяха боядисали въздуха, хората и нещата“, „Кръв“, с. 92).

В своя анализ на романа Бисера Дакова стига до извода, че „високохудожествените образи на пролетарската литература присъстват в „Кръв“ като речеви клишета, като словесни реалии с избледняла естетическа функция, като знаци, лишени от своето означаемо, от своя висок идеен смисъл.“¹²

За персонажите е от особено значение съществуването на абсолютната вяра, че тяхното дело ще успее, усещането им за непогрешимост – като идеи за бъдещето и като средства за реализацията му. За тях няма съмнение, че това, което са замислили, ще се реализира. Подобна позиция е характерна за утописта, у когото „преобладават убеждението, ентузиазмът, волята за социално експериментирание, конструктивната сила на духа“.¹³ След атентата на гарата Чавдаров продължава да вярва в своите идеи и въпреки дадените жертви заявява на Дрински, че „всяко средство е добро – щом ни приближава към целта“ (с. 136). Дрински се опитва да опонира, да демонстрира своята позиция, да се откъсне от колективистичното мислене, да се разграничи от действията на комунистите, които доскоро е подкрепял, като обрисова с черни краски настоящето:

– При вас?... В името на какво, кажи... На някакъв неизвестен, фантастично прекрасен, утрешен ден, окъпан в кървите на днешния?... При вас?... Да убивам стражари, които служат за хляба си, и да смятам, че преобразявам човечеството?... Ха! При вас?... В името на някакъв нов свят, заченат в отмъщение и откърмен с омраза?... Не го ща, не го ща тоя ваш свят, разбираш ли? – махна гневно с ръка той. (с. 137–138)

Думите на Дрински не са чути. Деян Чавдаров, Богдан Радев и другите комунисти, вярвайки фанатично в своята идеология, жертват себе си и останалите в името на изграждането на „новия свят“.

Друга характеристика на литературната утопия е връзката ѝ с ритуалното. Според Анатолий Ануфриев утопичните жанрове ограничават поведението на човека само в зададената от ритуала роля. Тя предлага отказ от свободен избор, подчинение на йерархичните отно-

---

¹² ДАКОВА, Б. Цит. съч., с. 186.

¹³ ДИМЧЕВА, Р. Цит. съч., с. 106.

шения, пълно разтваряне в безликото множество, загуба на индивидуални качества, като следствие от това в утопията отсъстват психологически разработени характери и персонажи.¹⁴

В романа „Кръв“ можем да говорим за един своеобразен социален ритуал, обвързан с няколко важни момента: посвещаването в тайното общество (тайните квартири, нелегалността, паролите на Златните мостове; заклеването на Минчев; неслучайно Вера си представя своите съратници като невидими), мотива за жертвоприношението (жертвата и саможертвата, връзката с кръвта и с жертвения огън; смъртта на ученика Янко е видяна като курбан), култа към идеята; култа към водача (в случая – към Богдан Радев)¹⁵; ритуално действие (взривяването на бомбата на гарата – сигнал за започване на бойните действия; но и желание изцяло да се унищожи старият свят и да се изгради новият). Целта на социалния ритуал е съзиданието на новия свят. Обредът е извършен, за да се случи „празникът“ („радостен празник на едно освободено от мъка човечество“; „Ето го празника — огнен и кървав...“).

Следването на ритуалните практики е осъществено от персонажите, носители на комунистическата идея, с едно встрастяване и с религиозен фанатизъм. Извън идеята за постигането на новия свят не съществуват аргументи, че бъдещето може да бъде друго. Персонажите вярват, че само чрез смъртта целта може да бъде постигната. Средствата нямат значение, важен е крайният резултат, такъв, какъвто е начертан в предварителните представи.

В няколко епизода от романа е изведена идеята, че смъртта на един човек, или смъртта на много хора е без значение:

Веднага резервният член да застъпи мястото на Матей и всичко – точно по дадения план! За мъртвите после ще жалим. Хайде! (Радев, с. 67).

Но слепци ли сте вие – нервно поде другият, – вие, които се ужасявате от смъртта на стотина души, та не виждате това непрекъснато унищожение, тая безпощадна война, която всеки ден – в крайнини, във фабрики, по нивя – опустошава света по-сигурно от всяка друга? (думи на Чавдаров към Дрински след атентата на гарата, с. 137)

Човекът е единица от колектива. Колективът движи живота по железни закони. (Чавдаров към Дрински, с. 138)

---

¹⁴ АНУФРИЕВ, А. К вопросу о доминантных признаках жанра литературной утопии. – *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*, 2012, № 2-2, с. 108.

¹⁵ Ануфриев посочва, че почти във всички утопични произведения съществува култ към мъдрия владетел или вожда на нациите, основаващ идеалната държава и полагащ основата на нейното благоденствие и процъфтяване.

Човекът не е видян в неговата индивидуалност и неповторимост, а като безлична част от масата. Човешкият живот е значим само дотолкова, доколкото осъществява идеята. Извън постигането на идеала животът няма смисъл.

В „Кръв“ смъртта неизбежно води до друга смърт. В духа на Гео-Милевия „Септември“ сеещият смърт е застигнат от смърт: Янко уби стражаря и загина; Кръсто стреля по полицията и загина; Чавдаров уби полица и загина; Богдан Радев стреля по полицията и загина...

Мечтаната хармония не е постигната, жадуваният празник не се осъществява. Появява се фигурата на ужаса, поражда се хаос:

А тук носеха и носеха нови, още живи и охкащи, други, онемяли вече, хора, засипани със сив прах, неузнаваеми и странни като зловещи восъчни фигури в някакъв музей на страхотиите... (с. 126)

След атентата на гарата човекът е представен в ужасяващ облик – като част от аморфна, опредметена, безформена маса.

Във връзка с ритуала използването на цитати може да се разглежда като част от култовия арсенал. Към него ще причислим и началото на стихотворението „На баща ми“, което Борис чете на приятелите си:

*Вам бяха чужди наш'те дръзки вери –
а нам е чужд спокойния ви път.
И никои свой във своя не намери –
два лагера, враждуващи до смърт.
Ний – кървав знак на буреносно време,
и първите към вечността стрели!* (с. 45)

Първата строфа и последвалото двустихие са посрещнати много добре от Вихров. Особено много му харесва словосъчетанието враждуващи до смърт, а чутото той определя като чудесно, знаменателно, планетарно. Борис Вихров обаче знае, че следващите редове са ерес, т. е. те излизат извън рамките на култа към революцията. След настояването на приятеля си той все пак ги прочита:

*Но вгледан днес във твойто бледно чело,
де всяка бръчка стара мъка крий,
съзнавам аз дълбоко и всецяло,
че прави сме еднакво двама ний¹⁶.* (с. 46)

---

¹⁶ Тук ще споделя една любопитна подробност. През 1911 г. в сп. „Съвременник“ К. Константинов публикува стихотворението „На баща ми“, като част от цикъла „У дома“. В „Кръв“ цитирането на стихотворението е автоцитат, като в романа са приведени само части от поетическия текст, подчинени на новия художествен замисъл на писателя (в оригинала то се състои от шест строфи).

Реакцията на художника не закъснява. Той отрича написаното, като за него то не е ерес, а контрареволуция, защото правото е само едно – и то принадлежи на комунистите: „Прави сме само ние, ние! Прав е винаги новия[т], силния[т], прави са милионите, масите!“ (с. 46).

Част от ритуалната практика е и предсмъртната песен на Кръстьо и Янко – „дълбоко, като изпод земята, се чува странни звукове – звукове на песен“ (с. 84–85). Думите дават кураж на младежите и са послание към насъбралата се тълпа.

*Не ти, Боже, на лъжците,
на безчестните тираните,
не ти идол на глупците –*

Песента е пресечена от гласа на картечниците, за да се чуе най-накрая и молитвата, прекъснатата молитва:

*Подкрепи и мен ръката,
та кога възстане роба – (с. 85).*

Двата цитирани текста – на Константин Константинов и на Христо Ботев – са част от ритуалното слово. Чрез него персонажите заявяват себе си, своето верую или показват висшия идеал, в чието име жертват живота си.

Друга съществена черта на утопичния роман е дидактизмът.¹⁷ Той в голяма степен присъства и в „Кръв“ и проличава най-вече в диалозите. Речта на персонажите, които споделят комунистическата идея, се характеризира с емоционално-приповдигнати интонации, с патос. Героите говорят призивно, агитационно с цел да убедят събеседника си в идеите си или се стремят да поучават останалите. Назидателни, а не утешителни са думите на Чавдаров към възрастния баща на убития ученик Янко:

– Престани най-после, старче! – не се стърпя Чавдаров. – Твоя син, както хиляди други, ги убива тоя престъпен строй, тази държава, на която ти служиш като верно псе... (с. 109)

Заложената назидателност схематизира изказа на персонажите. Дори смъртта на младежа не е разгледана от хуманна гледна точка, с преклонение пред погубения млад живот, а с клишираните фрази, съдържащи в себе си и дидактичност: „умря за доброто на другите... за всички“; „умря с радост“; „умря като истински революционер“. За Чавдаров смъртта в името на постигането на идеала изразява нравствена по-

---

¹⁷ АНУФРИЕВ, А. Цит. съч., с. 107–108.

зиция, тя показва силата на характера. Самият той е готов да умре за идеята („...и нашият ред иде. Днес или утре и нас това ни чака“, с. 110).

Именно чрез думите персонажите заявяват позицията си, като при комунистите от „Кръв“ думите означават и дела (с изключение на художника Вихров, който се спасява в чужбина, изоставяйки и Катя, и революционните идеи). Речта на персонажите е изпъстрена със специфична лексика, която е шаблонна: другарю, поет на революцията, дребно-буржоазни предразсъдъци, скотове, прогнил строй, литработници, пролетарска революция, пролетарски поет, буржоазия, буржоазни мърши, буржоазен морал, полубуржоазни глупости, революционен кураж, истински революционер, пропагандна дейност, нелегална квартира, нелегални, провокатор, индивидуален терор, конспирация; „строят е пречупен вече в съзнанията“; „фронтът е осигурен, циментиран с кръв и с куршуми“; „масите да се държат в остро революционно напрежение“; военен спец, компартията; клишета като „конфликти във възгледите“, „класови предразсъдъци“, „идейно гледище“ и др. Тоест налице е „официалната публична утопическа фразеология“, с която героите-идеолози проповядват и увличат масите.¹⁸

За Бисера Дакова речта на персонажите има следните характеристики: „всички [персонажи – бел. моя, М. Д.] (с изключение на „опонента“, авторовия резоньор Дрински), говорят един наиндивидуален партиен език, в който преобладават различни устойчиви фразеологизми, представляващи травестирани партийни поетизими“.¹⁹

Тук ще представим още няколко цитата, които онагледяват „дървения език“, характерен за правоверните комунисти от романа:

Човекът е единица от колектива. Колективът движи живота по железни закони. (думи на Чавдаров към Дрински след атентата на гарата, с. 138)

Масите осъзнават вече силата си и ще станат господари на живота, който те творят. (думи на Чавдаров към Дрински след атентата на гарата, с. 138)

Схематично, както при Деян Чавдаров, е и говоренето на Богдан Радев и Цветана Соколова, които са заслепени от идеята и я отстояват докрай.

Комунистите се опитват да убедят другите в своите идеи, да им покажат, че пътят към бъдещето е само един и той е начертаният от тях. Усилията им не са увенчани с успех – Дрински остава на своята позиция, а Павел Дойчинов и Вяра Добрева се разколебават в правотата на идеята.

Героите от „Кръв“ вярват, че могат да променят миросгледа на

---

¹⁸ По: КЪОСЕВ, Ал. Цит. съч.

¹⁹ ДАКОВА, Б. Цит. съч., с. 189.

другите, или ако не успеят, всеки трябва ясно да заяви своята (идейна) позиция. След като не успява да убеди бащата на Янко в правотата си, Чавдаров казва на осиротелия родител: „Пътищата ни са различни...“. Възрастният мъж е сломен от мъка и не разбира патоса на Чавдаров, затова отговаря по човешки: „Пътища – за живите“.

Деян Чавдаров, Боян Радев, Людскан, Цветана Соколова не само говорят клиширно, но техните постъпки не са психологически мотивирани, а са предзададени от ясно очертани правила за действие (в името на революцията). Въпреки че има известен психологизъм (например вътрешните диалози на Дойчинов и Вяра Добрева, саморазкриването на героите посредством диалога), романът „Кръв“ не е лишен от известен схематизъм в представянето на характерите на персонажите, за което писателят е обвиняван от своите критици още през 1934 г., след публикуването на първото му издание.²⁰ Причината за това най-вероятно се корени в замисъла на Константин Константинов – да изобрази не толкова отделни личности и индивидуалности, колкото да представи ролята на колективистичното мислене при осъществяването на една фанатична идея; при изобразяването на персонажите водещата е тяхната „идеологическа“ маска, която е определяща за мисленето им, поведението, позициите и миросгледа им. До подобни обобщения достига и Бисера Дакова, която пише, че персонажите „като че ли не са романови герои в същинския смисъл на думата, а – нарочно клиширани типове социално поведение, знакови персонификации.“²¹

Тайното общество е свързано с колектива, с колективното мислене, с идеите на хората, изповядващи социалистическата идея. Както бе посочено, за персонажите комунисти единиците не е от значение, важна е само общността и постигането на общата цел. В класическата утопия има герой-мъдрец, носител на истината, докато в „Кръв“ носител на „истината“ е колективът, създаден от новите хора. Идеята за колективното минава през отричането на отделната личност, но и през разпада на семейството (изневяратата на Радева, невъзможността на семейството да бъде цяло: Чавдаров е разделен от жена си и дъщеря си, Дойчинов е вдовец, Вяра Добрева и Катя остават самотни майки, отсъствието на бащата). Бисера Дакова обръща внимание, че дори любовните отношения в романа са приведени под колективния знаменател: „Изразяването на любовното чувство, както и всичко останало, е тясно свързано с цялостния, твърде специфичен начин на мислене на героите, при което личните чувства винаги са тясно свързани с общото, с колективните интереси“²².

---

²⁰ ДУШКОВА, М. 1934 година: Дебатът за романа „Кръв“ на Константин Константинов. – В: *Арnaudов сборник*. Юбилеен том 5. Русе: Лени-Ан, 2008, с. 282–291.

²¹ ДАКОВА, Б. Цит. съч., с. 186.

²² ДАКОВА, Б. Цит. съч., с. 190.

При изграждането на колектива основна роля играе Богдан Радев. Той е „идеологически баща“ – на него не може да му се противоречи, защото е Авторитетът. Той не само представя връзката между колектива и Военния щаб, но чрез Радев идват заповедите от щаба. Дори да има някакво недоволство (Чавдаров и Дойчинов не са съгласни с директивите), Радев го неутрализира: „Другарю Чавдаров, ти забравяш, че аз ти съобщавам окончателното решение на Военния център, взето по инструкции отгоре. Твоето лично мнение не може да измени нищо, освен твоето лично поведение!“ (с. 56). В рамките на романа, с оглед на липсата на истинско семейство, можем да говорим за патернализъм, представен чрез образа на Богдан Радев, който е на върха на идеологическото семейство. Пред него останалите имат респект и му се подчиняват.

Няколко са пунктовете, по които „Кръв“ се отличава от класическия утопичен литературен текст. Докато утопичният текст е безконфликтен и представя едно хармонично общество, романът на К. Константинов се основава на идейния конфликт между два непримирими свята. Друга отлика е, че в „Кръв“ има наличие на ясно изразен сюжет, което не е характерно за утопичния текст; не присъства и характерната фигура на героя-пътешественик, както и фантастичният сюжет и др. „Отклонението“ от класическата утопия е закономерен процес, тъй като всеки роман е своеобразен и не е възможно да бъде рамкиран в тесните граници на повествователната матрица. Прегледът на Александър Кьосев на историята на (литературната) утопия показва, че художествените произведения от ХХ век, базирани на утопичното, са стилово разнообразни. Изследователят дава достатъчно примери от съветския авангард (1909–1930): мечтата за „човешка общност на бъдещето“; разделянето на две фундаментални класи – „изобретатели“ и „приобретатели“; взаимовръзка между утопията и руския космизъм; „политизиране“ на природата и пр., и пр.²³ Анализирайки невероятните синтези в „Чевенгур“, Кьосев находчиво нарича романа на Андрей Платонов „късо съединение“ в развитието на жанра.²⁴ Очевидно всяка отделна художествена творба предлага различен проект на утопичното. В този смисъл изследваният от нас роман представя героите чрез различна, оригинална форма на утопия.

Изследователите на литературната утопия често я виждат като синтез от различни романови елементи. Разгледан като утопия (обрисувана от персонажите, привърженици на комунистическата идея), „Кръв“ е сюжетна социално-политическа утопия, разглеждаща хуманистична проблематика. Въпреки че сюжетът е свързан с конкретни исторически събития, разгърнатите идеи не се отнасят само до локал-

---

²³ КЪОСЕВ, Ал. Цит. съч.

²⁴ Пак там.

ни проблеми. Съвременният читател си задава въпроси, актуални и днес: Целта оправдава ли средствата? Идеалът на всяка цена ли трябва да бъде постигнат? Кое е по-важното: идеалът или човекът? Човекът по-малък ли е от идеала? Идеалната цел оправдава ли убийството? Всеки режим ли трябва да бъде сменен с кръв? Кой решава какво да представлява бъдещето? Кой има право да го построи? Имат ли основание „новите хора“ да решават бъдещето вместо другите? И т. н., и т. н. Подобни въпроси с цялата си острота се свързват с всеки един исторически, граничен, преломен момент, но поне българската история показва, че не им е отговорено навреме.

Финалът на романа внушава, че няма общо, колективно щастие, че щастието е осъществимо само за отделния човек (идеята за майчинството). Кръвта не трябва да се обвързва с жертвеността, а с победата на живота. В представите на Вяра Добрева синът ѝ, който е новият човек, човекът на бъдещето, ще остане с чисти ръце, които няма да бъдат изцапани с кръв. Постигането на социалния идеал се оказва невъзможно, а пътят, който героите изминават, за да постигат целта си, е осъдителен: с цената на убийства, жертви и саможертви. Новият ден не може и не трябва да бъде обогатен с кръв.

В изследването си върху утопиите и антиутопиите Амелия Личева посочва, че „в претенцията си да моделира идеалното тя [утопията – бел. М. Д.] така го хипреболизира, че то се превръща в своето опакó“; „всяка утопия [...] преминава в своята огледалност и неизменно обслужва и жанра на антиутопията. Което прави утопичното самó по себе си проблематично, заредено с противоречивост, с неставане и винаги склонно към метаморфози“.²⁵ „Кръв“ от Константин Константинов изобразява идеите на комунистите, които в представите си изграждат нов, утопичен свят, съграден от социални илюзии. В хода на развитието на сюжета утопията се превръща в антиутопия, а „светлото бъдеще“ разкрива неизменната си тъмна страна.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

АНУФРИЕВ, А. К вопросу о доминантных признаках жанра литературной утопии. – *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*, 2012, № 2-2, с. 106–110.

ДАКОВА, Б. Романът „Кръв“ между литературата и идеологията – проблеми на рецепцията. – *Летописи*, 1992, кн. 9-10, с. 185–194.

ДИМЧЕВА, Р. *Проблеми на теорията на сатирата*. София: Наука и изкуство, 1981.

ДУШКОВА, М. 1934 година: Дебатът за романа „Кръв“ на Константин Константинов. – *Арнаудов сборник*. Юбилеен том 5. Русе: Лени-Ан, 2008, с. 282–291.

---

²⁵ ЛИЧЕВА, А. Цит. съч., с. 164.

ДУШКОВА, М. Текстологични наблюдения върху първите две издания на романа „Кръв“ на Константин Константинов (1933 и 1946 г.). – В: 1946. *Между Царството и Народната република. Годината на прокомунистически прелом. Поетика на новия канон*. София: Кралица Маб, 2019, с. 345–366.

КЪОСЕВ, А. Скандалът на утопията. – *Пирон*, № 7, 1.01.2014: <https://piron.culturecenter-su.org> [пгел. 22.07.2021].

ЛИЧЕВА, А. *Политики на днешното*. София: Сиела, 2010.

ФАЙЗРАХМАНОВА, А. Типология жанра литературной утопии. – *Вестник Челябинского государственного университета*, 2010. № 13 (194). Филология. Искусствоведение. Вып. 43, с. 136–145.

ХУБЕНОВА, Ц. *Сатиричните романи на Ивлин Уо, Олдъс Хъксли и Джордж Оруел*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1992.

REFERENCES

ANUFRIYEV, A. K voprosu o dominantnykh priznakakh zhanra literaturnoy utopii. [To the question of the dominant features of the literary utopia.] In: *Vestnik Vyatskogo gosudarstvennogo humanitarnogo universiteta* [Kirov, Russia], 2012, Iss. 2-2, pp. 106–110.

DAKOVA, B. Romanat “Krav” mezhduraznitsata i ideologiyata – problemi na retseptsiyata. [The novel *Blood* between literature and ideology – problems of reception.] In: *Letopisi*, 1992, Iss. 9/10, с. 185–194.

DIMCHEVA, R. *Problemi na teoriyata na satirata*. [Problems of satire theory.] Sofia: Nauka i izkustvo [publ.], 1981.

DUSHKOVA, M. 1934 godina: Debatat za romana “Krav” na Konstantin Konstantinov. [1934: The debate on the novel *Blood* by Konstantin Konstantinov.] In: *Arnaudov sbornik* [Arnaudov's collection]. Yubileen tom 5. Ruse: Leni-An [publ.], 2008, pp. 282–291.

DUSHKOVA, M. Tekstologichni nablyudeniya varhu parvite dve izdaniya na romana „Krav“ na Konstantin Konstantinov (1933 i 1946 g.). [Textological observations on the first two editions of the novel “Blood” by Konstantin Konstantinov (1933 and 1946).] In: 1946. *Mezhduraznitsata i Narodnata reпублика. Godinata na prokomunisticheski pralom. Poetika na noviya kanon*. [1946. *Between the Kingdom and the People's Republic. The burn of a pro-communist turn. Poetics of the new canon*.] Sofia: Kralitsa Mab [publ.], 2019, pp. 345–366.

FAYZRAXHMANOVA, A. Tipologiya zhanra literaturnoy utopii. [Typology of the literary history genre.] In: *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta* [Chelyabinsk, Russia], 2010. Iss. 13 (194). Filology. Art history. Vol. 43, p. 136–145.

HUBENOVA, T. *Satirichnite romani na Ivlin Uo, Oldas Haksli i Dzhordzh Oruel*. [The satirical novels by Evelyn Waugh, Aldous Huxley and George Orwell.] Sofia: St. Kliment Ohridski University Publishing, 1992.

KYOSEV, A. Skandalat na utopiyata [Scandal of history]. In: *Piron* [Sofia], Iss. 7, 1.01.2014. Retrieved: <https://piron.culturecenter-su.org> [seen 22.07.2021].

LICHEVA, A. *Politiki na dneshnoto*. [Politics of today.] Sofia: Siela [publ.], 2010.

**ARTISTICAL ASPECTS OF THE UTOPIAN WORLD
IN THE NOVEL *BLOOD* BY KONSTANTIN KONSTANTINOV**

Abstract. The most predictable analysis of *Blood* (1933) by Konstantin Konstantinov is the novel to be presented in terms of its social, historical, political characteristics, to look for reflections on the Bulgarian twentieth century or projections of real people. The present analysis offers a different view – the text to be considered as a work in which artistic aspects of literary utopia can be found. Such an interpretation allows a more complete presentation of the utopian world described in Konstantinov's novel.

Keywords: *Blood* by Konstantin Konstantinov, novel, literary utopia

Mira Dushkova, Assoc. Prof., PhD
ORCID ID: 0000-0003-0243-4294
Web of Science Researcher ID: AAG-2288-2021
University of Ruse
8, Studentska Str., Ruse 7017, Bulgaria
E-mail: mdushkova@uni-ruse.bg